

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ФІНАНСОВОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ

Анотація. У статті досліджено обліково-інформаційне забезпечення системи управління підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Запропоновано інформаційні статті активів, доходів і витрат, якими необхідно доповнити діючі форми фінансової звітності згідно з вимогами законодавства та потребами аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності. У результаті дослідження методологічних і фактичних проблем інформаційного забезпечення аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності запроваджено загальний склад управлінської звітності.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, обліково-інформаційне забезпечення, аналіз, контроль, фінансова звітність, управлінська звітність.

Summary. In the article the accounting and information support of the management system of enterprises of subjects of foreign economic activity is investigated. The information articles of assets, incomes and expenditures, which need to be supplemented with the current forms of financial reporting in accordance with the requirements of the legislation and needs of the analysis and control of foreign economic activity, are proposed. As a result of the study of methodological and factual problems of information support for the analysis and control of foreign economic activity, the general structure of management reporting was introduced.

Key words: Foreign economic activity, accounting and information support, analysis, control, financial reporting, management reporting.

Постановка проблеми. Здійснення ринкової трансформації національної економіки в умовах інтеграції у світовий економічний простір передбачає розв'язання важливих господарських завдань. Серед останніх суттєве місце посідає розвиток зовнішньоекономічного сектору нашої країни. Його оптимізація та ефективне функціонування є одним із головних напрямів стабілізації економіки України. Досягнення цієї мети можливе, зокрема, при використанні сучасних методів аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств як на державному рівні, так і на рівні окремих господарських одиниць. Усвідомлення всіх позитивних та негативних наслідків застосування зовнішньоекономічних операцій для економіки, екології, соціального захисту населення в Україні вимагає використання нових підходів до системи аналізу і контролю в цій сфері.

Дослідження питань аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств виявило відсутність єдиного системного підходу до обліково-інформаційного забезпечення обліку і

аналізу експортно-імпортних операцій, що може призвести як до зниження їх ефективності, так і до порушень валютного, податкового та митного законодавства. Таке становище може характеризуватися наявністю певних прорахунків та неузгодженостей і підвищує можливості виникнення ризиків у діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем обліково-інформаційного забезпечення процесу управління діяльністю суб'єктів господарювання внесли науковці: Т. Безродна, М. Бондар, П. Буряк, Ф. Бутинець, А. Герасимович, С. Голов, М. Дем'яненко, Л. Міронова, С. Максимова, В. Пігош, С. Пілецька, В. Солнишкова, А. Ясінська та ін. Однак питанням обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю зовні не приділяється достатньо уваги в наукових дослідженнях.

Метою статті є дослідження методологічних і фактичних проблем обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

© О. О. Книшек, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Книшек О. О. Обліково-інформаційне забезпечення аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємства на основі фінансової та управлінської звітності / О. О. Книшек // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 2 (38). — С. 105–109.

References (APA):

Knyshek, O. O. (2017). *Oblikovo-informatsiine zabezpechennia analizu ta kontroliu zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva na osnovi finansovoi ta upravlinskoi zvitnosti* [Accounting and information providing of analysis and control of foreign economic activity of the enterprise on basis of financial and administrative reporting]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 2 (38), 105–109 (in Ukr.).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Досягнення бажаного рівня показників різних аспектів та якостей підприємства-суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності формується в процесі його діяльності за прийнятими відповідними управлінськими рішеннями, контроль за якими має бути підпорядкований спеціально розробленій системі критеріїв та організаційних процедур.

Якість інформаційного забезпечення має велике значення для правильності прийняття управлінських рішень, а основна інформація про зовнішньоекономічну діяльність суб'єкта підприємницької діяльності має формуватись саме з даних бухгалтерського обліку. Однак особливістю аналізу і контролю експортно-імпортних операцій є певна неузгодженість бухгалтерського законодавства з питань зовнішньоекономічної діяльності, зокрема існує багато проблем з відображенням експортних операцій у бухгалтерському обліку і побудови ефективної системи її оцінки, аналізу та прогнозування [6, с. 185].

Основним джерелом об'єктивної інформації для аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності є, як правило, публічна фінансова звітність підприємств. Так, відповідно до положень Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», а саме ст. 22, інформація про здійснення зовнішньоекономічної діяльності повинна знайти своє відображення у Балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства (форма № 1), Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма № 2), Звіті про рух грошових коштів (форма № 3), Звіті про власний капітал (форма № 4), Примітках до фінансової звітності (форма № 5) [1]. Згідно із законом, в бухгалтерському балансі повинні окремо відображатися засоби (активи), що знаходяться у зовнішньоекономічному обороті, — товари, документи, цінні папери, а також їх джерела (пасиви) — кредити, заборгованість, одержані прибутки тощо. У звіті про фінансові результати, згідно із цим Законом, має окремо відображатися виручка від зовнішньоекономічних операцій і відповідні витрати. У примітках до річного фінансового звіту мають бути зроблені необхідні пояснення щодо наведених показників зовнішньоекономічної діяльності.

У той же час запропоновані Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» діючі форми фінансової звітності не містять відомостей, які б відображали факти або результати здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства, і не передбачають можливості їх додаткового внесення, обмежуючись тільки визначеним колом статей, наведених у додатку 3 до НП(С)БО 1 [2].

Таким чином, підприємство як суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності знаходиться у ситуації, за якої воно не в змозі виконати законодавчо встановлені вимоги щодо необхідності ведення відокремленого обліку зовнішньоекономічних операцій та показ у бухгалтерській фінансовій звітності результатів зовнішньоекономічної діяльності. Це відбувається через відсутність відповідних статей, які б показували результати зовнішньоекономічної діяльності в існуючих на сьогодні формах фінансової звітності. Пропонується доповнити додаток 3 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» відповідними додатковими статтями, які будуть відображати такі результати. Відповідно до положень НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» підприємства можуть додавати статті зі збереженням їх назви і коду рядка з переліку додаткових статей фінансової звітності, наведених у додатку 3 до Національного положення (стандарту), за умови, що стаття надає інформацію, яка є суттєвою, та оцінка статті може бути достовірно визначена. Беручи до уваги той факт, що здійснення зовнішньоекономічних операцій у загальній діяльності підприємств набувають суттєвого значення, а в деяких випадках є визначальними, доповнення існуючих додаткових статей форм фінансової звітності є цілком виправданим і не буде суперечити чинному законодавству.

У табл. 1 та табл. 2 наведено статті, якими запропоновано наповнити діючі форми фінансової звітності згідно з вимогами законодавства та потребами аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Слід зауважити, що зазначена у запропонованих формах інформація не дає змогу повною мірою з'ясувати обсяги додаткових доходів та додаткових витрат і, відповідно, визначити ефективність здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства, а зображає тільки агреговані витрати та результати діяльності підприємства в цілому. Тому при здійсненні аналізу та контролю ефективності зовнішньоекономічної діяльності необхідно використовувати додаткові джерела інформації, зокрема форми статистичної звітності, такі як: звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування (форма № 5-ЗЕЗ), звіт про експорт (імпорт) послуг (форма № 9-ЗЕЗ), звіт про іноземні інвестиції в Україну (форма № 10-ЗЕЗ), звіт про інвестиції з України в економіку країн світу (форма № 13-ЗЕЗ); звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу (форма № 14-ЗЕЗ); декларація про валютні цінності, доходи та майно, що належать резидентів України і знаходяться за її межами [3; 4; 5].

Таблиця 1

**Інформаційне доповнення до додатку 3 НП(С)БО 1
«Перелік додаткових статей фінансової звітності»
в частині зображення зовнішньоекономічних операцій
за формою № 1 Звіт про фінансовий стан
(розроблено автором на основі джерел [1; 2])**

Стаття	Код рядка
Нематеріальні активи, що використовуються для ЗЕД	1003
Основні засоби, що використовуються для ЗЕД	1013
Запаси, що знаходяться у зовнішньоекономічному обігу	1105
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) в результаті ЗЕД	1421
Цільові довгострокові кредити банків для ЗЕД	1511
Інші довгострокові зобов'язання, що знаходяться у зовнішньоекономічному обігу	1516
Цільові короткострокові кредити банків для ЗЕД	1601
Поточна кредиторська заборгованість за цільовими довгостроковими зобов'язаннями	1611
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, що знаходяться у зовнішньоекономічному обігу	1616

Проаналізувавши вищенаведені форми фінансової та статистичної звітності, нами встановлено, що в них відсутня достатня інформація для проведення аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємства за запропонованими методиками (табл. 3).

Одним із найважливіших джерел отримання інформації про результати діяльності підприємства є управлінська звітність, яка складається на основі сукупності фінансових, збутових, маркетингових, виробничих та інших показників. Розкриті в управлінській звітності дані необхідні для аналізу та контролю окремих видів діяльності підприємства.

Проаналізувавши обліково-інформаційне забезпечення системи управління підприємств-суб'єктів ЗЕД, було виявлено, що на сьогодні існує низка проблем щодо формування системи управлінської звітності та ефективного використання інформації, що формується у відповідних формах.

У результаті дослідження методологічних і фактичних проблем обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю ефективності ЗЕД визначено склад і структуру інформаційно-облікового забезпечення контролю та аналізу експортної діяльності (рис. 1), що включає:

— форми управлінської звітності: звітність виробничого сегменту, звітність адміністративно-збутового сегменту, звіт про фінансові результати від зовнішньоекономічної діяльності підприємства;

Таблиця 2

**Інформаційне доповнення до додатку 3 НП(С)БО 1
«Перелік додаткових статей фінансової звітності»
в частині зображення зовнішньоекономічних операцій
за формою № 2 Звіт про сукупний дохід (розроблено
автором на основі джерел [1; 2])**

Стаття	Код рядка
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), що знаходяться у зовнішньоекономічному обігу	2001
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), що знаходяться у зовнішньоекономічному обігу	2051
Валовий прибуток від здійснення зовнішньоекономічної діяльності	2091
Валовий збиток від здійснення зовнішньоекономічної діяльності	2096
Інші операційні доходи від здійснення зовнішньоекономічної діяльності	2124
Адміністративні витрати для здійснення зовнішньоекономічної діяльності	2131
Витрати на збут продукції, що знаходиться у зовнішньоекономічному обігу	2151
Інші операційні витрати здійснення зовнішньоекономічної діяльності	2181
Фінансовий результат від зовнішньоекономічної діяльності: прибуток	2191
Фінансовий результат від зовнішньоекономічної діяльності: збиток	2196
Інші фінансові доходи від здійснення зовнішньоекономічної діяльності	2221
Інші доходи від здійснення зовнішньоекономічної діяльності	2242
Фінансові витрати для здійснення зовнішньоекономічної діяльності	2251
Фінансовий результат від здійснення ЗЕД до оподаткування: прибуток	2291
Фінансовий результат від здійснення ЗЕД до оподаткування: збиток	2296
Витрати (дохід) з податку на прибуток від здійснення ЗЕД	2301
Чистий фінансовий результат від здійснення ЗЕД: прибуток	2351
Чистий фінансовий результат від здійснення ЗЕД: збиток	2356

— управлінську звітність за результатами внутрішнього контролю: звіт оперативного контролю відхилень параметрів відповідності якісних характеристик підприємства від митних вимог; звіт періодичного контролю додаткових доходів та додаткових витрат на основі показників абсолютної та відносної ефективності ЗЕД.

При розробці і затвердженні складу управлінської звітності підприємства також необхідно враховувати, що класифікатор статей має бути досить детальним для забезпечення корисною інформацією про доходи та витрати підприєм-

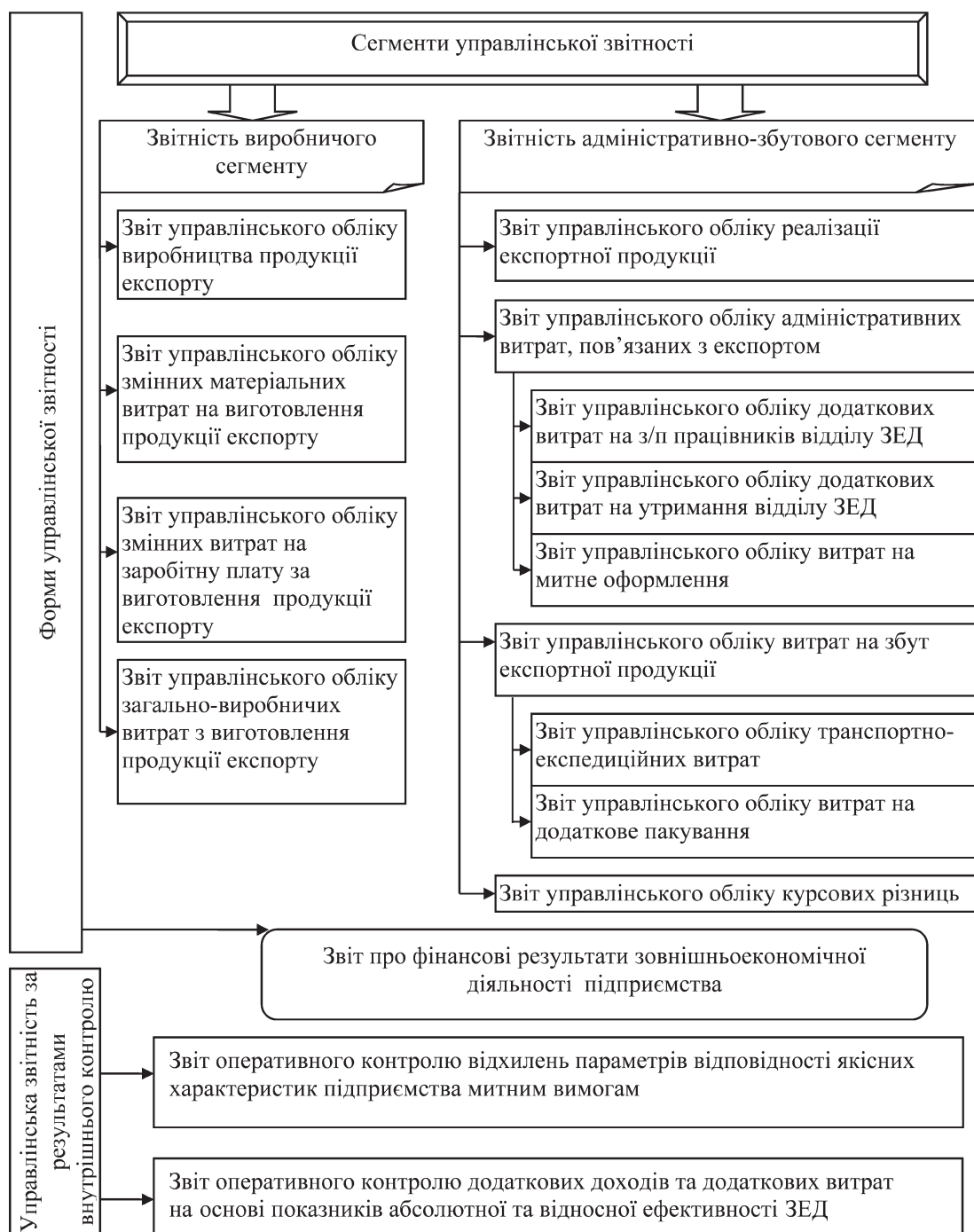

Рис. 1. Склад і структура інформаційно-облікового забезпечення контролю та аналізу експортної діяльності

ства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. При цьому потрібно розуміти, що чим більше рівнів деталізації буде виокремлено, тим більше часу і трудовитрат потрібно для складання управлінської звітності, але завдяки цьому можна отримати більш детальну аналітичну інформацію.

Висновки. Дослідження обліково-інформаційного забезпечення системи управління ЗЕД підприємств виявило, що на сьогодні не розроблена методологія формування системи управлінської звітності щодо експортних операцій.

Аналіз форм фінансової та статистичної звітності дозволив встановити, що в них відсутня необхідна інформація для проведення аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Таким чином, запропоновано інформаційні статті активів, доходів і витрат, якими необхідно доповнити діючі форми фінансової звітності згідно з вимогами законодавства та потребами аналізу і контролю зовнішньоекономічної діяльності.

При формуванні облікової політики внутрішньогосподарського обліку підприємства важливо враховувати, що для досягнення внутрішніми ко-

Наявність вихідної інформації у фінансовій та статистичній звітності для аналізу і контролю ефективності ЗЕД
(узагальнено автором на основі джерел [1; 2; 3; 4; 5])

Фінансова та статистична звітність	Ціна одиниці експортної продукції	Кількість експортної продукції	Собівартість одиниці експортної продукції	Адміністративні витрати для здійснення експортної операції	Витрати на збут для здійснення експортної операції	Доход від курсових різниць	Витрати від курсових різниць
Баланс (ф. № 1)	—	—	—	—	—	—	—
Звіт про фінансові результати (ф. № 2)	—	—	—	—	—	—	—
Звіт про рух грошових коштів (ф. № 3)	—	—	—	—	—	—	—
Примітки до фінансової звітності (ф. № 5)	—	—	—	—	—	+	+
Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування (ф. № 5-ЗЕЗ)	—	+	—	—	—	—	—
Звіт про експорт (імпорт) послуг (ф. № 9-ЗЕЗ)	—	—	—	—	—	—	—
Звіт про іноземні інвестиції в Україну (ф. № 10-ЗЕЗ)	—	—	—	—	—	—	—
Звіт про інвестиції з України в економіку країн світу (ф. № 13-ЗЕЗ)	—	—	—	—	—	—	—
Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу (ф. № 14-ЗЕЗ)	—	—	—	—	—	—	—
Декларація про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами	—	—	—	—	—	—	—

ристувачами конкретних цілей та розробки концепції на майбутнє необхідний достатній і детальний обсяг інформації, у зв'язку з чим необхідно запроваджувати деталізацію синтетичних рахунків доходів і витрат діяльності підприємства-суб'єкта ЗЕД за видами продукції та географічними сегментами.

Отже, запропоновані напрями удосконалення форми і структури фінансової та управлінської звітності дозволять покращити інформаційну спрямованість фінансової інформації для проведення аналізу та контролю підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Література

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України № 959-ХІІ від 16.04.1991 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12/print1390914252261232>.
2. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/print1440605585366430>.
3. Про затвердження форм державних статистичних спостережень у сфері зовнішньоекономічної діяльності та інструкцій щодо порядку їх складання : Наказ Державного комітету статистики України № 471 від 11.08.2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1034-04>.
4. Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 9-ЗЕЗ «Звіт про експорт (імпорт) послуг» та Інструкції щодо її заповнення : Наказ Державного комітету статистики України № 266 від 15.07.2002 р. [Електронний ресурс]. —

Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0611-02>.

5. Про затвердження форми Декларації про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами : Наказ Міністерства фінансів України № 207 від 25.12.1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0018-96>.

6. Саченко Л. І. Удосконалення обліку зовнішньоекономічних операцій підприємств України / Л. І. Саченко, О. Л. Зелінська, А. П. Ходико // Вестник СевГТУ. — Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2012. — Вып. 116: Экономика и финансы. — С. 185—193.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991). About foreign economic activity (Law of Ukraine). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12/print1390914252261232> (in Ukr.).
2. Ministry of Finances of Ukraine (2013). On Approval of the National Accounting Standards (Standard) 1 «General Requirements for Financial Statements». Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/print1440605585366430> (in Ukr.).
3. The State Statistics Service of Ukraine (2004). On approval of forms of state statistical observations in the field of foreign economic activity and instructions on the order of their compilation. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1034-04> (in Ukr.).
4. The State Statistics Service of Ukraine (2002). On approval of the form of state statistical observation 9-ZEZ «Report on export (import) services» and Instructions on its filling. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0018-96> (in Ukr.).
5. Ministry of Finances of Ukraine (1995). On approval of the form of the Declaration on currency values, income and property owned by a resident of Ukraine and located outside its borders. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0018-96> (in Ukr.).
6. Sachenko, L., Zelinska, O. & Khodyko A. (2012). *Udoskonalennia obliku zovnishnoekonomichnykh operatsii pidpriemstv Ukrainy* [Improvement of accounting of foreign economic operations of Ukrainian enterprises]. *Vestnik SevGTU: Ekonomika i finansy*, 116, 185—193 (in Ukr.).